

UNIVERSITATEA *OVIDIUS* CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE

REZUMAT

TEZĂ DE DOCTORAT

*PROPOVĂDUIREA DREPTEI CREDINȚE
ÎN LUMINA SFINTELOR CANOANE*

COORDONATOR:
Prof. Univ. Dr. Pr. NICOLAE V. DURĂ

DOCTORAND:
Popovici Dumitru Dănuț

CONSTANȚA
2007

Biserica, în calitatea sa de depozitară a adevărului revelat, încredințat de întemeietorul său, Domnul nostru Iisus Hristos, a primit și îndatorirea de a-L propovădui până la marginile pământului, în conformitate cu mandatul divin transmis de Mântuitorul Apostolilor Săi: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte am poruncit vouă” (Matei XXVIII, 19-20).

În virtutea acestui mandat divin, Apostolii - și prin ei ucenicii lui Hristos investiți cu puterea harică - au primit îndreptățirea de a exercita puterea bisericească sub întreitul său chip de manifestare: învățătoarească, sfințitoare și de conducere.

Îndeplinind porunca propovăduirii, Apostolii au învățat într-adevăr toate neamurile, transmițându-le direct sau indirect vestea cea bună, adică Evanghelia lui Hristos, făcând ca doar în câteva decenii creștinismul să cunoască o largă arie de răspândire în întreaga lume.

Cei care au răspândit vestea cea bună au fost cunoscuți încă din epoca apostolică sub denumirea de apostoli, propovăduitori, catiheți, didascăli, etc.

Activitatea de răspândire a creștinismului a fost în mod intrinsec legată de activitatea învățătoarească exercitată de acești misionari, care de obicei erau investiți de Biserică și cu harul preoției. De altfel, puterea lor în cuvânt, în transmiterea și tâlcuirea cuvântului Evangheliei au rezidat tocmai în harul acesta al preoției lui Hristos, sursa și puterea oricărei lucrări bisericești.

Slujirea sau misiunea învățătoarească, care urmărea transmiterea mesajului Evangheliei, s-a înfăptuit la început prin predica apostolică și post-apostolică de către misionarii despre care vorbește Apostolul Pavel în scrierile sale (I Corinteni XII; Romani I, 11; XII, 6-8; I Corinteni I, 7; Efeseni IV, 11), proveniți dintre harismatici, profeți și evangheliști. Aceștia sunt acei membri ai Bisericii care primiseră în chip deosebit anumite daruri necesare activității de evanghelizare (Faptele Apostolilor II). Fiind investiți cu slujba cuvântului, după

felul darurilor primite, ei au avut o funcție didactico-catehetică, de natură religioasă, iar nu administrativă¹.

Activitatea învățătoarească, la nivel local, s-a desfășurat și de către episcopi, preoți, cateheți și didascăli, care erau învățătorii propriu-ziși ai comunităților, cei care instruiesc „mai îndeaproape în cele ale credinței și moralei”².

Încă din epoca apostolică, activitatea învățătoarească a vizat deci atât lărgirea ariei de răspândire a credinței, adresându-se neamurilor, cât și sporirea credinței în inimile celor care se învredniciseră de primirea tainei Sfântului Botez, prin care devenim subiecți de drept ai Bisericii. Că aceste forme de propovăduire s-au manifestat încă de la începutul creștinismului, ne atestă și prima istorie a Bisericii, adică, cartea Faptele Apostolilor³.

În secolele următoare, după dispariția misionarilor harismatici, datoria de a predica și catehiza revine clerului, fapt ce a condus la dezvoltarea genurilor predicii prin omilii⁴ și cateheze⁵ și la responsabilizarea clericilor privind datoria de a predica și învăța cuvântul Evangheliei. De aceea, Părinții Bisericii ecumenice au stabilit norme canonice, încă din secolele IV-V, care prevăd cu osebire obligativitatea clericilor de a predica și învăța „dreapta credință”, adică credința ortodoxă, care a fost transmisă din generație în generație în aria succesiunii apostolice, a căror prim element îl constituie tocmai transmiterea și propovăduirea nealterată a acestei credințe de care s-au învrednicit ucenicii lui Hristos, adică cei care au primit harisma apostoliei, care este unică, inconfundabilă și irepetabilă⁶.

În conformitate cu textul legislației canonice, din primul mileniu, propovăduirea dreptei credințe este o obligație atât pentru clerul de instituire divină și umană, cât și pentru mireni.

¹ Teodor M. Popescu, *Biserica și cultura*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (E.I.B.M.B.O.R.), București, 1996, p. 84-85.

² Ibidem, p. 87.

³ Constantin Preda, *Propovăduirea apostolică – structuri retorice în Faptele Apostolilor*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2005, p. 59-288; Dumitru Belu, *Predica apostolică*, în *M.A.*, XI (1966), nr. 1-3, p. 100-108.

⁴ Vezi, Origen, Clement Alexandrinul, Sfântul Macarie Egipteanul, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Clement Romanul, Sfântul Efrem Sirul, Sfântul Grigorie cel Mare (Dialogul), Sfântul Grigorie Palama, Sfântul Nicolae Cabasila, Sfântul Teofilact al Bulgariei, etc.

⁵ Vezi, Sfântul Chiril al Ierusalimului, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie de Nyssa, Fer. Augustin, Sfântul Teodor Studitul, Sfântul Simeon Noul Teolog, etc.

⁶ Liviu Stan, *Sucesiunea apostolică*, în *S.T.*, VII (1955), nr. 5-6, p. 112.

Pentru a adevăra această realitate, vom face referință expresă la textul câtorva canoane. De exemplu, textul canonului 58 apostolic – redactat spre sfârșitul secolului III sau începutul secolului al IV-lea⁷ – prevede în mod expres ca: „episcopul sau prezbiterul, arătând nepăsare (neglijând) clerului sau poporului și neînvățându-i pe aceștia dreapta credința, să se afurisească, iar stăruind în nepăsare și lenevie să se caterisească”⁸.

În legislația canonică, ecumenică, din primul mileniu, se afirmă în mod învederat obligativitatea clericilor de a transmite doar învățătura revelată și formulată de Biserică în hotărârile ei de credință stabilite la sinoadele ecumenice. Afirmând această obligativitate, Părinții Bisericii reiterau de fapt principiul stabilit de Sfinții Apostoli, și anume, acela de a transmite ceea ce au primit despre Cuvântul vieții dintru început. „Ce era de la început, ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și mâinile noastre au pipăit, despre Cuvântul vieții – spunea Sfântul Evanghelist Ioan – aceea vă vestim” (I Ioan I, 1). Cu alte cuvinte, numai ceea ce am primit de la Biserică, ceea ce am auzit și văzut la Părinții Bisericii, trebuie să vestim celor care au nevoie de Cuvântul vieții. De altfel, fără acest fel de propovăduire – întru fidelitatea și autenticitatea adevărului de credință primit de la Biserică – nu putem vorbi nici de activitatea sfințitoare a Bisericii, fiindcă, între cuvântul Evangheliei și Taine⁹, există o relație organică. De aceea, nu poți fi un liturgist bun dacă nesocotești slujirea învățătorească, prin care vine de altfel începutul mântuirii noastre.

Sfinții Părinții au explorat și valorificat cultura profană din lumea în care trăiau pentru a înnoi și dezvolta și formele de evanghelizare și propovăduire ale dreptei credințe. Acțiunile lor s-au concretizat și prin elaborarea unor lucrări exegetice și omiletice de excepție, scrierile lor constituind o inepuizabilă sursă pentru cei dornici de învățatură, astfel încât secolele IV-V sunt considerate pe drept cuvânt epoca de aur a literaturii patristice¹⁰.

⁷ În literatura de specialitate, s-a acreditat ideea că aceste canoane au fost redactate în această perioadă. A se vedea, în această privință, Nicolae V. Dură, *Le Régime de la synodalité selon la législation canonique conciliaire, oecuménique, du I-er millénaire*, Bucharest, 1999, p. 287-382.

⁸ *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Note și comentarii de Ioan N. Floca, Sibiu, 1993, 2006, p. 40.

⁹ Nicolae Dura, *Propovăduirea cuvântului și Sfintele Taine*, (T.D.), E.I.B.M.B.O.R., București, 1998, p. 88.

¹⁰ Stylianos G. Papadopoulos, *Patrologie*, vol. I, traducere de Adrian Marinescu, Ed. Bizantină, București, 2006, p. 25.

Au existat însă și forme denaturate de predicare a cuvântului în Biserică, deoarece slujirea nu se făcea de către toți *în duh și în adevăr*, fapt care a determinat convocarea sinoadelor locale și ecumenice pentru a restabili adevărul de credință, după modelul lăsat de Apostoli, care au soluționat problemele ivite în sânul comunităților creștine în chip sinodal (Cf. Faptele Apostolilor, cap. XV)¹¹.

Având în vedere faptul că **prezentul proiect de teză are ca obiectiv reliefarea aspectelor legate de propovăduirea dreptei credințe în lumina sfintelor canoane**, am ținut să evidențiem acele aspecte care învederează specificul propovăduirii ca îndatorire reglementată canonic, de unde și relația ei intrinsecă cu slujirea preoțească.

Lucrarea este structurată în opt părți mari, care scot în evidență anumite aspecte ale propovăduirii, după cum urmează: o parte introductivă, șase capitole, concluzii și bibliografia.

În partea introductivă, cititorul este introdus în problematica tratată (*Preliminarii*), motivându-se și considerentele care au determinat alegerea acestui subiect. Motivația alegerii subiectului arată de altfel nu numai importanța și actualitatea problematicii tratate, ci și rostul prediciei în practica pastoral-misionară actuală, care, de multe ori este tratată cu o exagerată lejeritate, ignorându-se faptul că predica este nu doar unul dintre atributele slujirii preoțești, dar este și o îndatorire reglementată canonic (vezi canoanele 58 apost., 19 trulan, 2 VII ec., 19 Laod., 123 Cart., 11 Sard., etc.), deci îndatorire cu caracter obligatoriu.

Pentru o mai bună înțelegere a mesajului pe care își propune să îl transmită lucrarea, am considerat necesar să facem câteva precizări legate de noțiunile care vor fi utilizate pe parcursul lucrării.

În strânsă legătură cu noțiunile fundamentale cu care operăm în cadrul acestei discipline sunt izvoarele și literatura de specialitate, de unde și necesitatea precizării structurii lucrării și a menționării izvoarelor bibliografice consultate. De la bun început, ținem să informăm pe cititorul lucrării noastre că pe lângă colecțiile de canoane, dicționarele de drept canonic, manualele de

¹¹ Nicolae V. Dură, *Le Concile des Apôtres, prototype de tous les conciles, modèle de la synodalité orthodoxe*; în *LaLumière du Thabor* (Revue Internationale de Théologie Orthodoxe), nr. 49-50, Paris, 2003, p. 61-84.

drept canonic, comentariile celor mai cunoscuți canoniști, începând cu cei mai vechi până la cei contemporani, am folosit și materiale auxiliare. Dintre acestea, amintim dicționarele și lucrările cu caracter catehetic, omiletic și pedagogic, scrierile Sfinților Părinți și alte lucrări care abordează tematica propovăduirii dreptei credințe. *Lista bibliografică* a lucrărilor consultate am prezentat-o în ultima parte a lucrării.

Rigoarea științifică și tratarea interdisciplinară impun respectarea unor norme și metode în elaborarea lucrărilor de cercetare. De aceea, am prezentat metodele, tehnicile și procedeele folosite în cadrul acestui demers științific, fiindcă elementele metodologiei științifice sunt instrumente științifice, mijloace fundamentale cu care lucrează cercetătorul avizat pentru a avea controlul permanent asupra obiectului ei¹². Acestea sunt cunoscute ca instrumentele de lucru ale fiecărui cercetător responsabil față de disciplina pe care o studiază și față de implicațiile pe care le pot avea rezultatele cercetării sale¹³. Astfel, instrumentele de lucru folosite în orice știință vizează: metodele, procedeele, tehnica și terminologia, ele fiind atât comune, cât și specifice în funcție de domeniu, disciplină și subiectul abordat¹⁴.

În elaborarea prezentei lucrări, pentru o analiză sistematică am selectat și adoptat următoarele metode: expozitivă, analitică și istorico-canonică, care să ne permită identificarea factorilor care stau la baza doctrinei ecleziologico-canonică a primului mileniu și aplicarea acestei doctrine la realitățile ecleziologice contemporane.

În capitolul întâi, din prima parte a lucrării, am prezentat evoluția predicii din epoca apostolică, când avem de a face cu două tipuri de predică: cea de răspândire a dreptei credințe (prin misionari) și cea de întărire a credinței în comunitățile înființate (prin clerici, persoane harismatice, apostoli, cateheți, etc.), până în epoca patristică, atunci când acest gen al discursului este ridicat la cote maxime de Sfinții Părinți, excelenți trăitori ai adevărului propovăduit și mărturisitori „plini de Duhul” ai acestuia. De aceea, în această

¹² Vezi, Tatiana Slama-Cazacu, *Op. cit.*, p. 108.

¹³ Vezi, Teodor M. Popescu, *Îndrumări metodice de lucru pentru studenții în teologie*, în *S.T.*, VIII (1956), nr. 7-8, p. 498-499; Ștefan Lupu, *Ghid practic pentru elaborarea unei lucrări științifice în teologie*, Ed. Sapienția, Iași, 2000; Daniel Benga, *Metodologia cercetării științifice în Teologia istorică*, Ed. Sofia, București, 2005.

¹⁴ Tatiana Salma-Cazacu, *Introducere în psiholingvistică*, București, 1968, p. 108.

primă parte am evaluat predica în epoca apostolică, de la apariția până la dezvoltarea ei în această perioadă.

În capitolul al doilea, din această primă parte, am prezentat predica în epoca patristică (*Predica în epoca patristică*), epocă în care predica atinge apogeul calității. Aceasta este epoca din care ni s-au păstrat cele mai înălțătoare opere catehetice¹⁵, este epoca în care predicatorii erau în primul rând autentici trăitori ai adevărului propovăduit, erau oameni instruiți, cum de altfel, cer și canoanele Bisericii, deoarece un învățător nu-i va putea educa pe alții dacă nu este el însuși un om educat, bine pregătit intelectual și moral (vezi can. 2 VII Ec.). Tot aceasta este și epoca în care se cristalizează dreptul canonic, în această perioadă elaborându-se legile bisericești care reglementează inclusiv activitatea misiunii de propovăduire a cuvântului Evangheliei.

În ultimul capitol al acestei părți, am prezentat calitățile care se cer de la un predicator care trebuie să fie nu doar un bun orator, ci trebuie ca mai întâi viața lui să fie conformă cu cuvântul său catehetic sau omiletic rostit la amvon sau în agora, fiindcă, oricât de bun orator ar fi, acesta nu va putea convinge asupra adevărilor pe care le prezintă dacă ele nu fac parte din viața lui, dacă ele nu sunt o trăire a propriei ființe.

Partea a doua a lucrării se axează pe obligativitatea propovăduirii dreptei credințe, așa cum este ea prezentă în canoanele Bisericii. Structurată în trei capitole principale și alte cinci secundare, această parte subliniază aspectele care se desprind din legislația canonică referitoare la predică. Printre altele, am analizat textul canoanelor 36, 39, 58 apost., 19, 20, 64, 70, 78 trulan, 2 VII ec., 12, 19, 26, 46 Laod., 123 Cart., 11 Sard. etc., care prevede obligativitatea clericilor de a propovădui dreapta credință, de unde și necesitatea imperioasă a cunoașterii atât a textului acestei legislații, cât și a tradiției și a doctrinei canonice ortodoxe privind activitatea învățătorescă.

¹⁵ Vezi, operele Sf. Chiril al Ierusalimului, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nyssa, Fer. Augustin, Sf. Teodor Studitul, Sf. Simeon Noul Teolog, etc.) și omiletice (vezi operele lui Origen, ale lui Clement Alexandrinul, Sf. Macarie Egipteanul, Sfântul Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Grigorie de Nyssa, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Clement Romanul, Sf. Efreem Sirul, Sf. Grigorie cel Mare (Dialogul), Sf. Grigorie Palama, Sf. Nicolae Cabasila, Sf. Teofilact al Bulgariei, etc.

Partea a treia scoate în evidență atât rostul și importanța predicii în cadrul vieții liturgice, cât și obligativitatea rostirii ei după rânduiala canonică stabilită de Biserică. De aceea, am învederat rolul și locul acesteia în cadrul Sfințelor Taine și al ierurgiilor, ca cea mai profundă formă de propovăduire a cuvântului, iar pe de altă parte ca cea mai ușoară formă de cunoaștere a cuvântului Scripturii de către credincioși.

Partea a cincia se înscrie în continuitatea logică a celui precedent, deoarece analizează propovăduirea dreptei credințe prin intermediul *Mărturisirilor de credință ale Bisericii ecumenice – ca expresie a păstrării și afirmării dreptei credințe*, dar și în spațiul mai larg deschis de dialogul ecumenic inter-confesional și inter-religios.

Întrucât există numeroase neînțelegeri legate de ceea ce reprezintă „Mișcarea ecumenică”, am făcut și o scurtă prezentare istorică a acesteia, evocând și premisele dialogului ecumenic, la ce se referă rugăciunile pentru unitatea creștină și cele ocazionate de diferitele adunări ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

De asemenea, am considerat că nu este lipsit de importanță ca, în ultima parte, a șasea, să prezentăm posibilitatea folosirii tehnologiilor moderne de comunicare, mai ales atunci când este vorba despre vestirea Cuvântului în afara Bisericii, cum este cazul orelor de Religie, dar nu numai, precum și *propovăduirea cuvântului Evangheliei pe criterii de vârstă și pregătire intelectuală*, ca o condiție esențială a succesului în cadrul educației religioase.

În finalul lucrării, cititorul află concluziile la care am ajuns în urma cercetării tematicii propovăduirii dreptei credințe în lumina sfințelor canoane. După cum se poate constata, atâta timp cât legislația canonică nu va fi cunoscută, cercetată și observată cu maximă seriozitate de către fiecare predicator în parte, ea nu va rămâne decât un cod de legi care și-a pierdut actualitatea, va face parte din tezaurul moștenit de Biserică, dar numai cu caracter de patrimoniu, fără a fi folosit acolo unde îi este locul, fără a fi aplicat așa după cum au prevăzut Sfinții Părinți, care, în primele canoane ale unui nou sinod, întăreau canoanele formulate de sinoadele precedente tocmai în scopul de a conștientiza pe membrii Bisericii asupra necesității cunoașterii și aplicării normelor canonice (C.f. can. 1 II ec., 1 IV ec., 1 trulan, 1 VII ec., 1

Cart., etc.). Prin aceasta, Sfinții Părinți evidențiau și perenitatea normelor canonice, care rămân singura cale de soluționare a problemelor ivite în sânul Bisericii.

Sfintele canoane menționează obligația episcopilor de a învăța „dreapta credință” în cadrul cultului divin (can. 19 Laod.) atât în duminici, cât și atunci când prin natura slujirii aveau posibilitatea să o facă canonul 19 trulan. Asupra acestei chestiuni s-au oprit și Părinții Sinodului trulan care în canonul 19 stabileau „obligația întâistătătorilor Bisericii de a învăța în toate zilele, dar, mai ales, în duminici”.

Canonistul Nicodim Milaș evidențiază în comentariul său la acest canon trei lucruri referitoare la slujirea învățătoarească: episcopii sunt datori să instruiască clerul și să predice totdeauna; predica să se întemeieze pe Sfânta Scriptură; predicatorul nu poate să interpreteze altfel decât au expus-o luminătorii Bisericii în scrierile lor¹⁶. Din cuprinsul canoanelor amintite deducem că atât Părinții sinoadelor locale, cât și ai celor ecumenice erau preocupați de păstrarea nealterată a dreptei credințe și mărturisirea acesteia de Biserică pretutindeni (can. 7. III ec., 2 VII ec., etc.). De altfel, canoanele nu se opresc la stabilirea acestei obligații pentru clerici, ci statornicesc și conținutul adevărului de credință pe care preoții trebuie să-l transmită credincioșilor, constând în învățătura revelată păstrată în canonul Sfintei Scripturi statornicit prin canoanele 60, 85 apost., 2 trulan, 59, 61 Laod., 24 Cart., 91 Sfântul Vasile cel Mare și „să urmeze interpretarea dată de Sfinții Părinți, potrivit principiului *consensus ecclesiae dispersae*”¹⁷.

Referitor la obligativitatea clericilor de a propovădui dreapta credință, trebuie amintite și canoanele 33 și 64 trulan, care interzic laicilor să predice de la amvon sau să exercite în mod frecvent această slujire, nu pentru că ei nu ar fi capabili de aceasta, ci pentru a se evita abuzurile și pentru ca fiecare să-și cunoască cinul, locul și rolul său în viața Bisericii.

Că laicii au avut un rol deosebit în propovăduirea credinței, încă din perioada primară a creștinismului, ne-o atestă atât mărturiile istoriografiei

¹⁶*Canoanele Bisericii Ortodoxe*, însoțite de comentarii de Dr. Nicodim Milaș, vol. I, partea a II-a, trad. de Dr. Nicolae Popovici și Uroș Kovincici, Tipografia Diecezană, Arad, 1932, p. 371.

¹⁷ Nicolae V. Dură, *Învățarea dreptei credințe după canoanele Bisericii Ortodoxe*, în *B.O.R.*, XCVIII (1980), nr. 5-6, p. 668.

creștine¹⁸, cât și cele canonice. Astfel, odată cu reglementarea unor aspecte de ordin administrativ și doctrinar, părinții Sinodului trulan au găsit de cuviință să limiteze drepturile laicilor în cadrul cultului, interzicând prin canonul 33 „de a citi cuvintele dumnezeiești poporului de pe amvon, asemenea celor din cler”, iar canonul 64 al aceluiași sinod interzicea laicilor „de a predica în public adevărurile dogmatice”, statornicind încă o dată acest drept exclusiv pe seama clericilor în virtutea dreptului divin și a puterii cu care au fost investiți prin Taina Hirotoniei.

În acord cu cele mărturisite de Biserica de pretutindeni și din toate timpurile, Bisericile locale și-au însușit aceste prevederi în legislația lor de organizare și funcționare. În acest sens și legislația Bisericii Ortodoxe Române prevede obligația clericilor de a catehiza și de a face cunoscută credincioșilor credința drept-măritoare și hotărârile Sfântul Sinod¹⁹. Astfel, episcopii „au ca îndatorire de a face vizite canonice și a lumina pe credincioși”, iar neîndeplinirea acestor îndatoriri atrage după sine sancțiuni canonice²⁰.

Părinții sinodului trulan au stabilit atât limitele în care trebuie să se înscrie predica, cât și criteriile de interpretare a Sfintei Scripturi, ca principal izvor al acesteia: „să învețe ... cuvintele dreptei credințe, culegând din Scriptura dumnezeiască înțelesurile și judecățile adevărilor și să nu treacă (depășească) hotarele cele ce sunt puse, sau predania celor de Dumnezeu purtători părinți” (can. 19)²¹. Fideli Tradiției apostolice și a prevederilor sinoadelor anterioare, Părinții acestui sinod ecumenic au învederat deci în textul acestui canon izvorul la care predicatorul trebuie să facă apel, adică, Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, din care fac parte și Sfintele Canoane. Cât privește referința la predania transmisă de Sfinții Părinți, trebuie precizat că scrierile patristice sunt indispensabile în cultura teologică a oricărui predicator, fiindcă doar în lumina acestora acesta poate interpreta Sfânta Scriptură în autenticitatea ei. De altfel, însăși autoritatea Sfinților Părinți în materie de

¹⁸ A se vedea, Emilian Popescu, *Laicii(mirenii) în Biserica Ortodoxă Română. Schiță istorică*, în *T.V.*, XIV (LXXX) (2004), nr. 7-12, p. 31-51.

¹⁹ Articolul 134 din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, în *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2003.

²⁰ Articolul 17 din *Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată al Bisericii Ortodoxe Române*, în *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2003.

²¹ Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1993, p. 111.

învățătură este dată tocmai de autenticitatea acesteia, care este învederată și de sfințenia vieții lor.

Părinții sinodului III ecumenic prevedeau că este datoria episcopilor, „care au credința ortodoxă” (can. 1, III ec.), să scoată „definitiv din treapta episcopatului” pe cei care mărturiseau sau propovăduiau o credință eterodoxă. Aceiași Părinți ai sinodului III ecumenic hotărâu „că nimănui nu este permis să propună, sau să scrie, sau să alcătuiască altă credință afară de cea hotărâtă de către Sfinții Părinți ..., împreună cu Sfântul Duh. Iar cei ce îndrăznesc să alcătuiască o altă credință, sau să o răspândească, sau să o propună celor ce voiesc a se întoarce la cunoștința adevărului ... aceștia, de ar fi episcopi sau clerici, străini să fie episcopii de episcopie, iar clericii de clericat; iar de ar fi laici să se anatematizeze” (can. 7)²².

Așadar, clericii și laicii care îndrăznesc să alcătuiască sau să propovăduiască o altă credință decât cea formulată și stabilită de Părinții Bisericii la sinoadele ecumenice sunt excluși din sânul Bisericii. Iată, de ce, clericii și laicii tuturor timpurilor trebuie să ia aminte ca să nu aducă vreun prejudiciu dreptei credințe, și să rămână fideli și statornici la dreapta credință primită de la Biserică, „întru care Hristos este temelie” (can. 1, Sinodul trulan).

Părinții sinodului VI ecumenic, întruniți la Constantinopol în anii 691-692²³, hotărâu ca, „... credința transmisă nouă de către cei care au fost martori și slujitori ai Cuvântului, de către Apostolii aleși de Dumnezeu, să se păstreze liberă de inovații și nevătămată; apoi și mărturisirea de credință a celor trei sute și optsprezece Sfinți și fericiți Părinți pe timpul fostului nostru împărat Constantin ...”, și confirmăm și „pecetluim” - spuneau ei - „credința propovăduită pe timpul lui Teodosie cel Mare, fostul nostru împărat, de către cei o sută cinczeci Părinți ..., și „învățăturile expuse de către cei două sute de Dumnezeu purtători Părinți adunați întâia dată în cetatea Efesului ..., ca pe o întărire indestructibilă a dreptei credințe, propovăduind pe un Hristos, Fiul lui

²² Apud Nicodim Milaș, *Canioanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, pt. II, trad. U. Kovincici și N. Popovici, Arad, 1931, p. 155.

²³ Referitor la acest sinod, trebuie precizat că este vorba de a doua sesiune a aceluiași șase sinod ecumenic, care nu se reduce doar la prima sa sesiune din anul 680, care a dat numai hotărâri dogmatice. În privința acestor precizări a se vedea Ioan V. Dură, *Canioanele Sinodului al VI-lea ecumenic (Panthehti sau Quinisext sau trulan) privitoare la post și aplicarea acestora în viața credincioșilor Bisericii Ortodoxe de astăzi*, în *Ort.*, XLVI (1994), nr. 2-3, p. 131-141.

Dumnezeu, care s-a întrupat, și preaslăvind pe Preacurata și Pururi Fecioară, care L-a născut fără de sămânță, cu adevărat Născătoare de Dumnezeu; ... Întărim drept ortodoxă – adăugau ei – și credința descrisă de cei șase sute și treizeci de Dumnezeu aleși Părinți din metropola Calcedon; ... Tot așa recunoaștem – declarau Părinții sinodului trulan – ca fiind inspirate de Duhul Sfânt și drept credincioasele glasuri ale celor o sută cincizeci Părinți de Dumnezeu purtători, întruniți ... pe timpul lui Iustinian ... Și mărturisim din nou – spuneau Sfinții Părinți – a păstrat nevătămată credința Sfântului sinod ... de curând adunat în această cetate împărătească pe timpul fostului nostru împărat de sfântă memorie ..., Și, pe scurt, hotărâm să rămână statornică în tărie și neclintită până la sfârșitul veacurilor credința tuturor bărbaților, care au fost proslăviți în Biserica lui Dumnezeu, fiind luminătorii lumii, păstrând cuvântul vieții, precum și scrierile și dogmele lor predanisite de Dumnezeu, și lepădând și anatematizând pe toți aceia pe care ei i-au lepădat și anatematizat ca pe vrăjmașii adevărului”. În fine, aceiași Părinți ai sinodului trulan dispuneau că „dacă cineva nu ar păstra și nu ar primi menționatele dogme ale dreptei credințe și nu va crede și propovădui astfel, ci va încerca să se împotrivescă acelora, să fie anatema, ... să fie scos și să cadă din catalogul creștinilor ca un străin” (can. I, Sinodul trulan)²⁴.

Prin canoane, au fost reglementate și soluționate cazuri și situații ivite de-a lungul timpului în viața bisericească. Odată cu începutul instituționalizării bisericești, canoanele capătă și un caracter juridic²⁵, cu forță obligatorie. De altfel, din epoca Împăratului Justinian (527-565), canoanele au fost investite – prin Constituții imperiale – cu autoritate superioară legilor de stat, fapt pentru care Părinții Bisericii au ținut să precizeze că „cei ce pun în defăimare Sfintele și Dumnezeieștile Canoane ale Sfinților Părinților noștri, care, și pe Sfânta Biserică o sprijinesc, și pe toată credința petrec împodobind-o, o povățuiesc către Dumnezeiasca evlavie, fie anatema”²⁶. Cu alte cuvinte, nimeni nu poate defăima Sfintele și Dumnezeștile canoane pe care le-au rânduit Sfinții Părinți, fiindcă ele sunt temelia pe care se sprijină însăși

²⁴ Apud Nicodim Milaș, *Op. cit.*, p. 301-304.

²⁵ Liviu Stan, *Jus ecclesiasticum - dreptul în viața Bisericii*, în *S.T.*, XII (1960), nr. 7-8, p. 474-475.

²⁶ Sinodul din Constantinopol, cel după Constantin Porfirogenetul, foaia 977 din tomul al 2-lea al Sinodalelor, adică Tomul Unirii, apud *Pidalion*, Neamț 1844, p. 40.

credința Bisericii. Iată, de ce, orice cleric, care urcă la amvon, trebuie să le cunoască și să le aplice și atunci când își îndeplinește activitatea sa învățătoarească, fie prin cuvântul omiletic, fie prin cuvântul catehetic.

Nu trebuie uitat nici faptul că Părinții sinodului trulan și-au început textul canonului - *aidoma* Sfântului Grigorie de Nazianz²⁷ - cu precizarea că orice cuvânt și orice acțiune trebuie să înceapă și să se termine cu Dumnezeu. Într-adevăr, orice cuvânt de propovăduire a credinței creștine trebuie să înceapă și să termine cu Dumnezeu, fiindcă finalitatea acestuia nu este alta decât proslăvirea lui Dumnezeu întru dreapta credință primită de la Cel întrupat „la plinirea vremii” (Cf. Galateni IV, 4), și transmisă de Sfinții Apostoli și formulată de Sfinții Părinți ai Bisericii la sinoadele ecumenice din primul mileniu.

Așa după cum au constatat și unii canoniștii ortodocși, importanța textului canonului 19 trulan rezidă îndeosebi „... în aceea că mărturisirea acestei dogme se întemeiază pe credința unitară a tuturor bărbaților care au fost proslăviți în Biserica lui Dumnezeu și care au fost luminătorii lumii, prin mintea lor luminată de Dumnezeu, prin cunoașterea curată a adevărului, prin statornicirea lor în păstrarea adevărului și prin viața lor sfântă ...”²⁸. Într-adevăr, nu poate exista o mărturisire a credinței creștine decât dacă aceasta se întemeiază pe credința mărturisită de acei luminători ai lumii, proslăviți de Biserica lui Dumnezeu, adică, de Sfinții Părinți ai sinoadelor ecumenice, care au formulat atât adevărurile de credință, cât și hotărârile canonice.

Același canon 19 trulan ține să amintească predicatorului că „de conștiințiozitatea, dăruirea și pregătirea intelectuală și morală a lui atârnă mântuirea păstoriților. Ei au datoria de a-i lumina în cele ale credinței și moralei, au datoria de a-i păzi de învățăturile dăunătoare, eretice, precum și de a-i pregăti pentru apostolatul Bisericii la care sunt chemați toți membrii acesteia, clerici și mireni”²⁹. În acest sens, canonul precizează: „Popoarele prin

²⁷ Sfântul Grigore Teologul, *Oratio II*, (al. I), c. 1; Cf. Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală*, vol. II, Cernăuți, 1895, p. 177.

²⁸ Nicodim Milaș, *Comentariu la canonul I al sinodului trulan*, în *Canoanele ...* vol. II, pt. II, p. 305.

²⁹ Veaceslav Goreanu, *Norme și dispoziții canonice privind propovăduirea dreptei credințe în Biserica Ortodoxă*, în *Luminătorul*, 2007, nr. 1, p. 21.

învățătura pomeniților părinți au ajuns la cunoștința celor vrednice și de dorit, precum și a celor nefolositoare și de lepădat, să-și potrivească viața spre mai bine și să nu fie cuprinși de patima neștiinței, ci luând aminte la învățatură, se feresc pe ei ca să nu pățească ceva rău și, de frica pedepselor care au să vie, își lucrează loruși mântuirea” (can. 19 trulan), fapt pentru care „Episcopul sau prezbiterul - nu trebuie să arate - nepăsare (neglijență) clerului sau poporului, neînvățându-i pe aceștia dreapta credință” (can. 58 apost.).

Prin urmare, „patima neștiinței” – de care făceau referință expresă Părinții sinodului trulan – nu poate fi omârâtă decât prin cunoașterea învățaturii Sfintei Scripturi tălmăcită de Sfinții Părinți, care – prin canoanele lor – ne-au lăsat călăuze temeinice și pentru propovăduirea dreptei credințe.

Conținutul predicii mijlocește formarea credinței prin cunoaștere, fapt pentru care Părinții Bisericii au insistat în legislația canonică asupra importanței pătrunderii cuvântului în trupul și în sufletul credinciosului, prin trăirea, experimentarea și mărturisirea în viața de zi cu zi a credinței, după cum ne relatea și unul dintre marii teologi ruși din secolul trecut: „experiența religioasă vie este singurul mijloc legitim de cunoaștere a dogmelor”³⁰. Astfel, ajungem să experimentăm viață creștină așa cum o descria Sfântul Vasile cel Mare, care, referindu-se la viața duhovnicească deosebită rezultată din trăirea adevărului revelat, arată conținutul spiritual ce dă formă și sens vieții, determinând o mutație harică în ființa noastră³¹. De aceea, predicatorul își va structura cuvântarea în așa fel încât prin omilia sa să se descopere Cuvântul divin, care se împărtășește, se vestește și ia ființă în viața ascultătorilor lui, unindu-se cel Care se vestește cu cel căruia i se vestește pentru o lucrare tainică, mântuirea³².

Această realitate o experimentăm „în fiecare Liturghie a Cuvântului, pe măsura credinței noastre, când textul se desfășoară sub ochii noștri și Hristos îl explică inimilor noastre. Prin puterea Duhului Sfânt El ne face să-l simțim actual pe măsura credinței personale, a intensității invocării, a rugăciunii

³⁰ Pavel Florenski, *Stâlpul și Temelia Adevărului. Încercare de teodicee ortodoxă în douăsprezece scrisori*, trad. de pr. Iulian Friptu, Ed. Polirom, Iași, 1999, p. 9.

³¹ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a treia la Facere. Despre trăire*, în *P.S.B.*, vol. XVII, p. 97.

³² Nicolae Dura, *Propovăduirea cuvântului și Sfintele Taine*, (T.D.), E.I.B.M.B.O.R., București, 1998, p. 88.

comune”³³. De aceea, „propovăduirile dogmei se fac cu autoritate doar cu girul Bisericii, singura în măsură să explice textul scripturistic”³⁴.

În ceea ce priveşte locul propovăduirii laicilor, trebuie precizat de la bun început că aceştia pot îndeplini această activitate doar cu binecuvântarea Bisericii. De altfel, canoanele interzic ca laicul să-şi asume rolul de învăţător în Biserică (can. 64, 70 trulan, 15 Laod., etc.), fiindcă, dreptul de a învăţa îl au clericii, în virtutea puterii primite la hirotonie, când au fost investiţi nu doar ca slujitori ai celor sfinte şi cărmaci ai credincioşilor în drumul spre mântuire, ci şi ca învăţători şi luminători ai acestora³⁵.

Referitor la spaţiul activităţii de propovăduire, trebuie precizat că, în virtutea puterii învăţătoreşti primită prin taina hirotoniei, clericii au obligaţia de a predica oriunde, cu atât mai mult acolo unde are loc un act liturgic³⁶. Predică lor trebuie să fie însă bazată pe o foarte bună cunoaştere a conţinutului revelaţiei păstrat în Sfânta Scriptură şi în Sfânta Tradiţie (can. 58 apost., 19, 33 trulan, 2, 10 VII ec., 12 Laod., 11 Sard., etc.).

Biserica s-a îngrijit de păstrarea şi transmiterea dreptei credinţe atât prin restricţionarea celor care aveau însărcinarea de a se ocupa de predicarea dreptei credinţe (can. 58 apost., 19, 64, 70 trulan), cât şi prin selectarea cu rigurozitate a clericilor din ierarhia de drept divin, care aveau ca atribuţie specifică, printre altele, activitatea învăţătorească (can. 2, 10 VII Ec.).

Din cele de mai sus vedem că, în ceea ce priveşte conţinutul dreptei credinţe, acesta a fost reglementat de legislaţia canonică (can. 7 III ec., 1, 2, 19 trulan, etc.). Aceleaşi norme canonice au prevăzut şi criteriile pe care trebuie să le îndeplinească clericii care sunt implicaţi în activitatea de propovăduire a dreptei credinţe.

La exercitarea slujirii învăţătoreşti, ca îndatorire primită mai întâi de către Sfinţii Apostoli prin porunca de a propovădui la întreaga făptură primită de la Mântuitorul Hristos, şi prin succesiune apostolică de către urmaşii lor,

³³ Enzo Bianchi, *Cuvânt şi rugăciune. Introducere în lectura duhovnicească a Scripturii*, trad. de Maria Cornelia Oros, Ed. Deisis, Sibiu, 1996, p. 30.

³⁴ Nicolae V. Dură, *Hristologia în lumina tradiţiei canonice a Bisericii ortodoxe*, în *S.T.*, XXXVI (1984), nr. 7-8, p. 495.

³⁵ Veaceslav Goreanu, *Op. cit.*, p. 23.

³⁶ Vasile Gordon, *Predica – Parte integrantă a cultului divin*, în *G.B.*, LI (1992), nr. 3-4, p. 42-46; Ioan Bunea, *Cuvântul de învăţătură, parte integrantă a cultului divin*, în *B.O.R.*, 1989, nr. 3-4, p. 79-89.

sunt chemați toți membrii ierarhiei bisericești, care devin, responsabili față de propovăduirea și învățarea dreptei credințe la „toate neamurile” (Matei XXVIII, 19). Îndeplinirea acestei datorii este necesară în primul rând pentru faptul că, „deși ne aflăm la două milenii distanță de primele valuri de propovăduire a dreptei credințe, catehizarea continuă este o necesitate, cu atât mai mult cu cât trăim o epocă marcată încă de efectele negative ale educației atee, generația tânără fiind captată de iluzia atotputerniciei prin tehnică, știință, revoltă la tot ce este considerat anacronic, depășit ca valoare morală, generația a doua este formată în spiritul celei de a doua jumătăți a veacului trecut, fiind aproape ruptă de realitatea religios-morală care ar trebui să caracterizeze o societate cu baze solide, iar generația în vârstă este singura care a mai păstrat în suflet credința primită în anii premergători celor două mari conflagrații mondiale, care au culminat cu nefericita instalare a regimului comunist ateu, cu condiția să nu fi fost implicați în numeroasele procese și anchete ale organelor de securitate care au zdruncinat credința multora dintre creștini, care au reușit să creeze iluzia că atâta timp cât aceste atrocități se pot întâmpla, într-adevăr Dumnezeu există”³⁷.

Participarea credincioșilor la viața Bisericii, integrarea în ea ca membri activi și mlădițe vii ale Trupului lui Hristos, se poate realiza prin cunoașterea temeinică a dreptei credințe, care trebuie să devină lucrătoare, mai ales în zilele noastre, când propovăduirea nu mai este restricționată, când trăim vremuri în care mesajul evanghelic poate fi exprimat liber. Tocmai de aceea, „dacă privim formalismul multora dintre cei care sunt prezenți la sfintele slujbe constatăm că este nevoie de o intensă activitate de catehizare pentru a-l trezi pe omul contemporan din amorțeala spirituală în care se află”³⁸. Nu întâmplător Părinții sinoadelor au stabilit pedepse pentru ierarhii și preoții care nu-și îndeplinesc îndatoririle, iar această neglijență se reflecta în viața bisericească, care uneori dă dovadă de superficialitate.

Relevante și actuale sunt și canoanele care prevăd îndatorirea clericilor de a-i instrui pe catehumeni și a-i verifica o dată pe săptămână: „se cuvine ca cei ce vor să se lumineze să învețe credința și în a cincina zi din fiecare

³⁷ Veaceslav Goreanu, *Op. cit.*, p. 25.

³⁸ Veaceslav Goreanu, *Op. cit.*, p. 26.

săptămână să dea seama episcopului sau prezbiterului” (can. 46 Laod., vezi și can. 78 trulan). În zilele noastre această activitate de catehizare se poate desfășura în scopul instruirii celor botezați, dar lipsiți de educația religioasă necesară unei vieți creștine autentice. Ea se poate desfășura atât în cadrul activităților legate de cultul divin, cât și în afara acestuia.

Îndeplinirea misiunii primite de la Mântuitorul nu se realizează însă doar în spațiul strict al Bisericii, deoarece „Biserica privește întreaga realitate a omului ca pe un loc al evanghelizării”³⁹. În acest sens, predica vizează întreaga societate, cu toate aspectele care o caracterizează. De aceea, propovăduirea „cu timp și fără timp” oferă omului posibilitatea reală de a da sens vieții, de a-și vedea finalitatea, „unirea cu Dumnezeu în comuniunea iubirii desăvârșite”⁴⁰. Actul de propovăduire pleacă „de la un principiu comun al umanității: natura umană este una și se oglindește permanent – prin aspirațiile sale – în fiecare persoană de pe pământ, și este capabilă de a se deschide mesajului creștin universal”⁴¹. Cel chemat să propovăduiască dreapta credință trebuie să-și actualizeze mesajul vremurilor în care trăiește și să îndemne pe toți membrii societății să se integreze în comunitatea eclezială, care va putea ajunge unitate și armonie prin instruire și înțelegere atât a mesajului Evangheliei, cât și a sensului existenței sociale, hrănindu-o duhovnicește.

Pentru atingerea scopului propovăduirii dreptei credințe o deosebită importanță o are cunoașterea Sfintei Scripturi⁴² și a scrierilor Sfinților Părinți (can. 33 trulan, 2, 10 VII ec., 12 Laod.), din care izvorăște apa cea cristalină a învățaturii celei adevărate ce adapă atât pe cei însărcinați cu vestirea adevărilor revelate, cât și pe cei însetați de cunoașterea lui Dumnezeu (can. 58 apost., 19 trulan, etc.). Pentru aceasta slujitorii însărcinați cu activitatea învățătoarească trebuie să fie conștienți de necesitatea și obligativitatea propovăduirii dreptei credințe (can. 36 apost., 19 trulan, 19 Laod., 123 Cart.) în contextul secularizării și globalizării⁴³ precum și a unei activități misionare

³⁹ *Gândirea socială a Bisericii*, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, p. 55.

⁴⁰ Mihai Himcinschi, *Biserica în societate*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2006, p. 76.

⁴¹ *Ibidem*, p. 90.

⁴² Gr. T. Marcu, *Cunoașterea aprofundată a Sfintei Scripturi, îndatorire de căpetenie a preotului zilelor noastre*, în *S.T.*, XLVII (1995), nr. 1-3.

⁴³ Alexander Schmemmann, *Biserica, lume, misiune*, trad. de Maria Vințeler, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p. 297-309.

susținute energic de către celelalte culte creștine, în mod special cele de sorginte eterodoxă.

Aportul laicilor (mirenilor) la cultura religioasă și profană este o realitate pe care orice istoric al culturii omenirii o evidențiază la loc de cinste. Dintre acești laici, de două mii de ani se numără și mirenii creștini, care și-au înscris numele în panteonul contribuției la istoria culturii și civilizației omenirii în diferite domenii de activitate⁴⁴. Firește, n-a lipsit nici domeniul teologic, inclusiv cel catehetic-omiletic, în care au ilustrat nume de referință ale culturii teologice creștine.

Mirenii pot colabora cu cei din tagma clericală și la buna desfășurare a lucrării învățătoarești, în funcție de pregătirea și rolul pe care îl au în familie și societate. De aceea, în Enciclica Patriarhilor Ortodocși de la 1848 se precizează că „întregul trup al Bisericii, adică laicii împreună cu clerul, iar nu numai vreunul din aceste două elemente, au moștenit, păstrează și transmit învățătura Mântuitorului Hristos”⁴⁵. Cu alte cuvinte, și laicii sunt moștenitori ai credinței apostolice, pe care trebuie să o păstreze și să o transmită din generație în generație în conformitate cu cele învățate de Mântuitorul Iisus Hristos și mărturisite de ucenicii Săi.

Referindu-se la rolul laicilor în Biserica primară, teologul român, Teodor M. Popescu, spunea despre cler că acesta „... nu avea nici prerogativa exclusivă a predicii, nici cel puțin un privilegiu al ei, deosebit de laici, întrucât funcțiunea lui principală nu era cea învățătoarească, ci cea liturgică, pastorală și administrativă”⁴⁶. Desigur, nu este vorba de o exclusivitate a clericilor, dar nu trebuie uitat că predica – care se deosebește în conținutul ei de transmiterea eminate a mesajului Evangheliei – a fost rostită încă din epoca apostolică în contextul Sfintei Liturghii, condusă de către episcopul locului, de unde și rostirea ei de către acesta sau de către preoții Bisericii. Laicii s-au putut bucura de acest drept doar atunci când excelau în cunoștințele scripturistice și în trăirea duhovnicească. De aceea, ei s-au putut învrednici de rostirea predicii doar cu acordul și binecuvântarea preoților Bisericii, și nu ca un drept inerent stării lor mirenești.

⁴⁴ Ovidiu Drâmbă, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I-XI, Ed. Saculum, București, 2004.

⁴⁵ Liviu Stan, *Poziția laicilor în Biserica Ortodoxă*, în *S.T.*, anul XX (1968), nr. 3-4, p. 197.

⁴⁶ Teodor M. Popescu, *Didascalii*, București, 1932, p. 9.

Sinodul trulan (69-692) prevede - prin canonul 64 - interdicția ca cineva dintre laici să-și aroge dreptul de a predica⁴⁷, cerând fiecărui membru să-și păstreze locul și rolul său în Biserică, pentru că „nu toți sunt apostoli, nu toți sunt profeți ...” (I Corinteni XII, 27). Cu alte cuvinte, se reafirma statutul canonic al fiecărui membru al Bisericii. De altfel, același canon precizează foarte categoric că „nu se cuvine ca laicul să țină cuvântare sau să învețe în chip obștesc, însușindu-și de aici slujba învățătoarească, ci să se supună rânduielii predanisite de către Domnul, și să deschidă urechea spre cei ca au darul cuvântului de dascălie și să învețe cele dumnezeiești de la aceștia. Căci în Biserică cea una, osebite mădulare a făcut Dumnezeu, după cuvântul Apostolului ... Iar de s-ar prinde cineva atingând (călcând) canonul de față să se afurisească pe 40 de zile” (can. 64 trulan). Se interzicea astfel laicilor nu numai să predice de la amvon, dar să-și revendice slujba învățătoarească, care rămâne îndatorirea prin excelență a clericilor.

Limitarea dreptului laicilor de a predica n-a fost determinată de incompatibilitatea stării de laic cu dreptul de a învăța⁴⁸, ci pentru păstrarea rânduielii apostolice, potrivit căreia nu toți membrii Bisericii sunt hărăziți tâlcuirii cuvântului scripturii (cf. I Cor. XII, 4), adică al predicii zilei liturgice.

Mirenii trebuie să participe la îndeplinirea misiunii învățătoarești prin păstrarea, propovăduirea și apărarea dreptei credințe, prin difuzarea lucrărilor misionare, prin susținerea activității clericilor, îndeplinindu-și vocația de fii ai Bisericii, cu atât mai mult cu cât societatea se bucură de prezența acestor misionari și în învățământul public prin acceptarea Religiei ca disciplină de studiu, dar și prin asistența religioasă asigurată în diferite instituții: spitale, armată, penitenciare etc.

Propovăduitorul dreptei credințe trebuie să fie un misionar și în afara Bisericii, prin acțiuni sociale, filantropice și chiar catehetice, pentru a răspunde nevoilor concrete ale credincioșilor⁴⁹, fiindcă el își îndeplinește misiunea învățătoarească lăsată de Mântuitorul Hristos și prin astfel de activități, de unde și necesitatea unei activități misionare în afara amvonului.

⁴⁷ Ioan N. Floca, *Drept Canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. II, Ed. Inst. Biblic, București, 1990, p. 22.

⁴⁸ Serghei Bulgakov, *Ortodoxia*, trad. de Nicolae Grosu, Ed. Paideea, București, 1994, p. 56.

⁴⁹ Constantin Rus, *Principii Omiletice în opera Părintelui I. Felea*, în *Teologia*, VII (2003), nr. 3-4, p. 21.

Cultul desăvârșește credința prin participarea și integrarea noastră la acest izvor nesecat al credinței și la comuniunea trupului eclezial, împlinindu-se cunoașterea lui Dumnezeu⁵⁰, deoarece cuvântul lui Dumnezeu rodește prin credință și rugăciune, predica și cultul fiind legate în mod indisolubil. Însăși liturghia prin organizarea ei „este o predică clasică și generală, însă predica propriu-zisă trebuie să reprezinte o sinteză adaptată la actualitate, pentru a se transpune spre lămurire și în domeniul intelectual, ceea ce s-a înfățișat prin formele cultului propriu-zis. Din acest punct de vedere am putea asemăna predica cu ceea ce se cheamă în pedagogie sistematizare și aplicare practică”⁵¹.

Prin canonul 747 Codul canonic latin precizează că „Biserica are datoria și dreptul nativ de a păstra, a cerceta, a expune și a face cunoscut tezaurul de credință” care se prezintă ca o îndeplinire a poruncii primite de la Mântuitorul Hristos de către întreaga comunitate eclezială structurată ierarhic: „să vestească principiile morale, să prezinte principiile de ordin social, să vestească principiile asupra tuturor realităților umane”.

În Biserica romano-catolică, conform canonului 749, par. 3, se vorbește de un magisteriu extraordinar, care se realizează în condițiile magisteriului infailibil, și un magisteriu ordinar atunci când papa învață prin enciclici și scrisori pastorale, alocuțiuni, precum și episcopii din bisericile particulare, al căror magisteriu nu are caracter infailibil. Aceștia exercită și magisteriu autentic în următoarele condiții: papa când nu se declară printr-un act definitiv cu privire la *de fide et moribus*; episcopii care sunt în comuniune cu papa și cu ceilalți episcopi în conferințele episcopale sau când în Biserica lor învață adevărul credinței; preoții care sunt uniți cu episcopul într-o măsură ai mare sau mai mică⁵².

Canonul 756 arată că în Biserica Catolică funcția de evanghelizare este încredințată *indeosebi* Pontifului Roman și Colegiului Episcopilor. De asemenea fiecare episcop membru al Colegiului este moderatorul întregii slujiri

⁵⁰ Alexander Schmemmann, *Pentru viața lumii Sacramentale și Ortodoxia*, trad. de pr. prof. dr. Aurel Jivi, E.I.B.M.B.O.R., București, 2001, p. 147.

⁵¹ Petre Vintilescu, *Curs de Liturgică generală*, București, 1929-1930, p. 338-339.

⁵² N. V. Dură, „Drepturile și libertățile fundamentale ale omului și protecția lor juridică. Dreptul la religie și libertatea religioasă”, în *Ort.*, LVI (2005), nr. 3-4, p. 260-262.

a cuvântului, uneori, însă, unii episcopi pot îndeplini această slujire „pentru diferitele Biserici în același timp, conform dreptului”⁵³. Acest drept de a predica cuvântul lui Dumnezeu este confirmat și de Canonul 763 care precizează că „Episcopii au dreptul să predice cuvântul lui Dumnezeu pretutindeni, inclusiv în bisericile și în oratoriile institutelor călugărești de drept pontifical, dacă Episcopul locului nu a interzis în mod expres, în cazuri particulare, acest lucru”⁵⁴.

În ceea ce privește instruirea catehetică, canonul 775 din același Cod canonic latin prevede că „Episcopul diecezan are datoria să dea norme cu privire la cateheză și, de asemenea, să se îngrijească să fie la îndemână mijloace adecvate pentru cateheză, elaborând chiar, dacă se consideră oportun, un catehism, precum și să încurajeze și să coordoneze inițiativele catehetice ...”⁵⁵. Din conținutul canonului se desprinde rolul pe care îl are episcopul diecezan în organizarea activității învățătoarești din cadrul diecezei. Astfel, episcopii sunt coordonatorii acestei activități, dar și cei care trebuie să reglementeze în materie, dacă aceasta se impune, ca cei care dețin puterea învățătoarească deplină.

Canonul 757 din respectivul Cod canonic latin prevede că una dintre datoriile specifice ale preoților este cea legată de activitatea învățătoarească, deoarece ei „sunt adevărați colaboratori ai Episcopilor, datori să vestească Evanghelia lui Dumnezeu; mai ales sunt ținuți la această obligație față de poporul încredințat lor ...”⁵⁶. Ca și în Răsărit, preoții au obligația de a continua la nivelul parohiilor activitatea de propovăduire, aplicând metodele pastoral-misionare și catehetice adecvate atât misiunii lor, cât și scopului urmărit, mântuirea păstoriților.

În fine, canonul 777 din Codul canonic al Bisericii romano-catolice prevede că prin instruirea catehetică trebuie pregătiți copiii, astfel încât să fie educați din cea mai fragedă vârstă în spirit catolic. De la această instruire nu vor fi neglijați nici tinerii și adulții, care trebuie să participe la programul de

⁵³ Isidor Mărtincă, *Codul de Drept Canonic (latin). Principiile ecleziologico-canonic enunțate de Constituția apostolică Sacrae disciplinae leges*, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă. Universitatea București*, Ed. Universității din București, 2001, p. 483.

⁵⁴ Ibidem, p. 485.

⁵⁵ Ibidem, p. 491.

⁵⁶ Ibidem, p. 483.

catehizare desfășurat în parohie de care aparțin (can. 769, 772). Slujirea generală a Cuvântului se explică prin diferite moduri proprii și specifice care se diferențiază între ele nu numai cantitativ, ci și calitativ, în raport de subiecți, de intenții și de natură⁵⁷.

În ceea ce privește activitatea învățătoarească, Codul bisericilor orientale își însușește, în general, prevederile codului latin, păstrând distincția în ceea ce privește structura administrativ-organizatorică după propriile tradiții, vorbind de Biserici patriarhale, arhiepiscopale majore, mitropolitane și episcopale *sui juris*. Acestea se află în comuniune cu Pontiful roman, care este autoritatea supremă în exercitarea întregii slujiri sacerdotale.

În activitatea învățătoarească trebuie să avem ca model pe Sfântul Apostol Pavel care scoate în evidență grija păstorului de suflete, arătând că Apostolul neamurilor „în fiecare zi se îngrijea de ceea ce fac macedonenii, de ceea ce fac corintenii, filipenii, capadocienii, galatenii, atenienii, locuitorii Pontului Nu se îngrijea numai de oameni ca un tot, ci și de fiecare om”⁵⁸. Într-adevăr, însuși Mântuitorul s-a îngrijit de „oaia cea pierdută” (cf. Luca XV, 6). De aceea și Sfinții Părinți – aidoma Sfântul Ioan Gură de Aur – ne îndeamnă ca predica noastră să aibă în vedere nu numai pe oameni ca un tot, ci și pe fiecare om, care este icoana lui Hristos.

În secolul al XX-lea, Biserica ortodoxă a fost chemată să-și reafirme învățătura de credință atât la nivel pan-ortodox, cât și la nivel ecumenic, prin afirmarea dorinței de unitate și implicare efectivă a Bisericii ortodoxe în Mișcarea Ecumenică în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Această implicare a dat, însă, Bisericii posibilitatea să-și reafirme învățătura de credință nealterată atât în fața confesiunilor creștine, cât și a lumii întregi, în cadrul dialogurilor teologice intercreștine și interreligioase.

Evaluând critic realitatea din Biserica noastră, am putut consta că nu se poate vorbi de o *criză a predicii*, atât cu privire la formă, cât și la conținut. În schimb, se poate remarca lipsa unei temeinice orientări și motivări pastorale în

⁵⁷ Idem, *Dreptul canonic*, Ed. Universității din București, București, 2005, p. 263.

⁵⁸ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre propovăduirea Evangheliei...*, p. 36.

rândul unor clerici⁵⁹, care n-au făcut încă din propovăduirea dreptei credințe preocuparea majoră a activității lor învățătoarești.

Propovăduirea dreptei credințe revine tuturor membrilor Bisericii – clerici, credincioși și monahi – care în mod particular sau în cadrul activităților publice pot da mărturie despre credința pe care o împărtășesc, pot contribui la afirmarea și apărarea acesteia și, acolo unde este cazul, la revenirea celor rătăciți din staulul Ortodoxiei în matca credinței Bisericii primului mileniu. Firește, propovăduirea dreptei credințe nu se poate realiza în mod deplin fără cunoașterea și aplicarea doctrinei dogmatice și canonice în viața de zi cu zi a membrilor Bisericii.

Din analiza textului legislației canonice, ecumenice, ne-am putut da lesne seama că orice predicator – care dorește să rămână în granițele învățaturii Ortodoxiei ecumenice – trebuie să cunoască și să aplice și prevederile acestei legislații. Într-adevăr, această legislație canonică prevede nu numai obligativitatea propovăduirii dreptei credinței, de către clerici și credincioși, ci și modalitatea în care poate fi transmis mesajul Evangheliei în hotarele puse de Părinții Bisericii la sinoadele ecumenice și locale.

⁵⁹ Sebastian Chilea, *Considerații omiletice actuale*, în *Ort.*, XVIII (1967), nr. 1, p. 65.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

I. IZVOARE

Biblia editată de Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993.

Cazania, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, Edițiile: 1960, 1973, 1987.

Cărțile de cult ale Bisericii Ortodoxe (Octoih, Triod, Penticostar, Minee, etc.), pentru valorificarea în predică a imnelor liturgice și a sinaxarelor.

CANOANELE BISERICII ORTODOXE, note și comentarii de Arhid. Prof. Dr. Ioan Flocă, edițiile, Sibiu, 1993, 2006.

CANOANELE BISERICII ORTODOXE, însoțite de comentarii de Dr. Nicodim Milaș, trad. de Dr. Nicolae Popovici și Uroș Kovincici, Tipografia Diecezană, Arad, 1930-1936.

CANOANELE BISERICII ORTODOXE, note și comentarii de Constantin Dron, vol. I, ediția a II-a, Tipografia cărților bisericești, București, 1933.

CANOANELE SFINTEI BISERICI ORTODOXE DE RĂSĂRIT, așezate pe cestiumi și cu interpretări, vol. I, de Prof. Dr. D. G. Boroianu, Ed. Dacia, Iași, 1899.

CANOANELE BISERICII ORTODOXE, (ale Sfinților Apostoli, ale Sinoadelor ecumenice și locale și ale Sfinților Părinți), în limba rusă, vol. I-III comentate, ed. a II-a, Pelerinul, Moscova, 2000.

CATEHISMUL BISERICII CATOLICE, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, București, 1993.

CODUL DE DREPT CANONIC, Institutul Teologic Romano-Catolic, ediție bilingvă, trad. de I. Tamaș, Ed. Sapientia, Iași, 2004.

CODUL CANOANELOR BISERICILOR ORIENTALE, ediție bilingvă, trad. de Pr. Drd. Iuliu Vasile Munteanu, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.

CONGREGAȚIA PENTRU CLER, Preotul ca învățător al cuvântului, ministru al sacramentelor și păstor al comunităților pentru cel de-al III-lea mileniu creștin, trad. de Anton Ietac, Ed. Presa Bună, Iași, 2000.

CONCILIUL ECUMENIC VATICAN II, trad. de Arhiepiscopia Romano-Catolică, Ed. Organizația Catolică Internațională „Kirche in Nyiregyhaza”, București, 1990.

CONCILE OECUMÉNIQUE VATICAN II. L'Eglise dans le monde. L'Apostolat de laïcs. La liberté religieuse. Editions du Centurion, Paris, 1966.

Второй Ватиканский Собор. Документы Церкви, Брюксель, 1991.

Directoriu pentru slujirea și viața preoților, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 1994.

MĂRTURISIREA DE CREDINȚĂ A BISERICII ORTODOXE, de Petru Movilă, trad. de Alexandru Elian, Ed. Știința, Chișinău, 1996.

MĂRTURISIREA DE CREDINȚĂ A LUI MITROFAN KRITOPULOS. Însemnătatea ei istorică, dogmatică și ecumenică, studiu, trad. și comentarii de Ioan Ică, (T.D.), Sibiu, 1973.

Învățătura de credință creștină ortodoxă, E.I.B.M.B.O.R., București, 1952, Ed. Trinitas, Iași, 2000.

PIDALION, edit. Mitrop. Veniamin Costache, Mănăstirea Neamț, 1844.

STATUTUL DE ORGANIZARE ȘI FUNCȚIONARE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, în *Legiurile Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Arhiepiscopiei București, 1953; 2003.

Hotărârea nr. 2533/2003 a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în *B.O.R.*, CXXII (2003), nr. 1-6.

II. MANUALE, STUDII ȘI ARTICOLE

Afanasief, Nicolai H., *Canoane și conștiință canonică*, trad. de C. Făgețean, Ed. Egumenița, Galați, 2005.

Berdnikov, I. S., *Curs de drept bisericesc*, trad. de Silvestru episcop de Huși, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1902.

Boroianu, prof. D. G., *Drept Bisericesc, principii de drept. Organizațiunea Bisericii Române*, vol. II, Ed. Dacia, Iași, 1899.

- Braniște, pr. prof. dr. Ene**, *Liturgica generală*, Ed. Institut. Biblic., București, 1994 și vol. 1-2, ediția a II-a, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2002.
- Barbu, Violeta**, *Magisteriul despre rolul laicilor în Biserică*, în *Creștinii laici, identitatea și misiune*, coordonator Wilhelm Dancă, Ed. Sapientia, Iași, 2001.
- Barnes, Patrick**, *Non-ortodocșii. Învățătura ortodoxă despre „creștinii” din afara Bisericii*, Ed. Egumenița, Galați, 2004.
- Băjău, pr. dr. Ion**, *Predica în slujirea dreptei credințe în primele IV veacuri*, (T.D.), București.
- Belu, pr. prof. Dumitru**, *A propovădui, ce înțeles are*, în *M.A.*, IV (1959), nr. 3-4.
- Bianchi, Enzo**, *Cuvânt și rugăciune. Introducere în lectura duhovnicească a Scripturii*, trad. de Maria Cornelia Oros, Ed. Deisis, Sibiu, 1996.
- Bleiziffer, William**, *Christifidelis laici în Codul canoanelor Bisericilor orientale*, titlul XI, canoanele 399-409, în *Cultura creștină*, 2002, Blaj, nr. 3-4.
- *Educația religioasă și catehetică – drept sau obligație? Un punct de vedere canonic*, în *Studia universitatis Babeș Bolyai*, în *Teologia Graeco-Catolică Varadiensis*, XLVIII (2003), nr. 2
- Braniște, pr. prof. dr. Ene**, *Cultul divin ca mijloc de propovăduire a dreptei credințe, a dragostei, a păcii și a bune înțelegeri între oameni*, în *S.T.*, V (1953), nr. 9-10.
- Bulacu, pr. prof. Mihail**, *Omilia despre predică a Sfântul Ioan Hrisostom*, Studiu omiletic comparativ, București, 1946; Omilia este tradusă de pr. D. Fecioru și publicată în *M. A.*, XXII (1978), nr. 1-3.
- *Întruparea Cuvântului: Predicarea ca artă și Liturghie*, Fortress Press, 1991.
- Bria, pr. prof. dr. Ioan**, *Enciclica Patriarhilor Ortodocși de la 1848 și apărarea dreptortodoxiei*, în *M.M.S.*, XXXVII (1961), nr. 1-2.
- *La Koinonia comme communauté canonique*, în vol. *Koinonia*, Ed. Pro Oriente, Paris, 1975.
- Bulgakov, Serghei**, *Ortodoxia*, trad. de Nicolae Grosu, Ed. Paideia, București, 1997.
- Burcă, Gheorghe V.**, *Rânduieii canonice privitoare la propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu*, în *M.M.S.*, L (1974), nr. 3-4.
- Buzalic, Alexandru**, *Particularități în teologia pastorală greco-catolică contemporană*, în *Studia universitatis Babeș Bolyai*, în *Teologia Graeco-Catolică Varadiensis*, XLVII (2002), nr. 2.
- Chilea, pr. Sebastian**, *Considerații omiletice actuale*, în *Ort.*, XIX (1967), nr. 1.
- Chițescu, prof. Nicolae**, *Însemnătatea mărturisirilor de credință în cele trei mari confesiuni creștine*, în *Ort.*, VII (1955), nr. 4.
- Citirigă, pr. Vasile**, *Bazele doctrinare ale cooperării Bisericii și școală*, în *Ort.*, LV (2004), nr. 1-2.
- Coman, pr. prof. dr. Ioan, G.**, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu organizațiile ecumenice*, în *Ort.*, XX (1968), nr. 2.
- *Patrologie*, vol. I-III, Ed. Institut. Biblic., București, 1984 - 1988.
- Comșa, pr. Gh.**, *Istoria predicei la români*, București, 1921.
- Cristescu, pr. prof. Grigore**, *Omilie mare și omilie mică sau omilie exegetică și omilie tematică*, în *M.M.S.*, XXXIV (1958), nr. 1-2.
- Drăguliu, pr. Gh.**, *Propovăduirea cuvântului și cultul în Biserica Ortodoxă Română*, în *S.T.*, XXVII (1975), nr. 3-4.
- Duchesne, L.**, *Origines du culte chrétien. Étude sur la liturgie latine avant Charlemagne*. Editeur E. de Boccard, Paris, 1927.
- *Histoire ancienne de l'Église*, vol. I, Paris, 1911.
- *Histoire ancienne de l'Église naissante et le Catholicisme*, Paris, 1922
- Dumond, C. J.**, *Approach to Christian unity, Doctrine and Prazer*, translated with an introduction by Henry St. John, O.P. Helicon Press Baltimore, Marzland USA, 1959.
- Danielou, R. P. Jean**, *La catéchèse aux premiers siècles*, Cours rédigé par Régine du Charlat, Ecole de la Foi, Paris, 1968.
- Drămbă, Ovidiu**, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I-XI, Ed. Saculum, București, 2004.
- Dură, pr. dr. Ioan V.**, *Biserica ortodoxă română și exercitarea autorității Sale canonice asupra diasporei ortodoxe române, din anul 1948 până azi*, în *B.O.R.*, CX (1992), nr. 11-12.
- *Pătimirea Bisericii Ortodoxe Române în cei patruzeci și cinci de ani de comunism. Pe când se va rupe tăcerea?*, în *Mărturie Ortodoxă (Revista Comunității ortodoxe Române din Olanda)*, X (1991), nr. 14.
- *Spre o renaștere a Bisericii ortodoxe Române. Ce așteptăm de la Sfântul Sinod?*, în *Mărturie Ortodoxă*, X (1991), nr. 13.

– Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtați din Scaun și trimiși în reclusiune monastică de către autoritățile comuniste în anii 1946-1981, în *Altarul Banatului*, XII (2002), nr. 10-12.

– L'Homélie prononcée lors de l'office célébré à la mémoire des victimes de la révolution roumaine (dec. 1989), dans la Cathédrale orthodoxe grecque de Saints Archanges à Bruxelles, le Dimanche, 4 février 1990, în *Mărturie Ortodoxă*, 1990, nr. 19.

Dură, pr. prof. dr. Nicolae V., *Le régime de la synodalité selon le législation canonique, conciliaire, oecuménique, du Ier millénaire*, Ed. Ametist 92, București, 1999.

– *Biserica creștină în primele patru secole. Organizarea și bazele ei canonice*, în *Ort.*, XXXIV (1982), nr. 3.

– *Bisericele Europei și Uniunea Europeană. Ecumenism, reconciliere creștină și unitate europeană*, în *Biserica în misiune. Patriarhia română la ceas aniversar. 120 de ani de autocefalie (1885-2005). 80 de ani de patriarhat (1925-2005)*, Ed. Institut. Biblic, București, 2005 și în *S.T.*, LIII (2001), nr. 3-4.

– *Canoanele Sinodului II ecumenic și obligativitate mărturisirii și păstrării neschimbate a credinței niceo-constantinopolitane*, în *Ort.*, XXXIII (1981), nr. 2.

– *Codul de drept canonic (latin). Principiile eclesiologico-canonice enunțate de Constituția Apostolică, Sacrae Disciplinae Leges*, în *Ort.*, LIII (2002), nr. 1-2.

– *Comunitățile ortodoxe române de peste hotare, o preocupare permanentă a B.O.R.*, în *S.T.*, XXXVIII (1986), nr. 1.

– *Considerații asupra dialogurilor teologice ale Bisericii ortodoxe cu Bisericele Romano-Catolice, Anglicană, Vechi-Catolică, Orientală, Luterană*, în *Ort.*, XXXVII (1985), nr. 3.

– *Considerații canonico-eclesiologice privind Documentul de la Lima (B.E.M.)*, în *Ort.*, XXXVIII (1986), nr. 2.

– *Crezul niceo-constantinopolitan, fundamentul învățaturii creștine*, în *Îndrumător Bisericesc, Râmnicu-Vâlcea*, 1985, nr. 2.

– *Despre ierurgii. Rugăciunile ierurgiilor și molitfelnicul ortodox*, în *Îndrumător bisericesc*, Ed. Episcopiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1987, nr. 4.

– *Dialogul teologic ortodox-romano-catolic și implicațiile sale eclesiologice*; în *M.B.*, XXXVI (1986), nr. 1.

– *Dispoziții și norme canonice privind administrarea Sfântului și Marelui Mir pe teritoriul țării noastre*, în *M.M.S.*, LVII (1981), nr. 1-2.

– *Dispoziții și norme canonice privind administrarea Sfântului Botez*; în *Ort.*, XXXI (1979), nr. 3-4.

– *Dispoziții și norme canonice privind cinstirea duminicii*, în *Ort.*, XXXIII (1981), nr. 2.

– *Documentul de la Lima (B.E.M.) și evaluarea sa teologică*, în *M.M.S.*, LXII (1986), nr. 1-2.

– *Drepturile și libertățile fundamentale ale omului și protecția lor juridică. Dreptul la religie și libertatea religioasă*, în *Ort.*, LVI (2005), nr. 3-4.

– *Hristologia în lumina tradiției canonice a Bisericii Ortodoxe*, în *S.T.*, XXXVI (1984), nr. 7-8.

– *Intercomuniune sau comuniune sacramentală? Identitatea eclezială și unitatea ei de credință*, în *Ort.*, XL (1988), nr. 4.

– *Îndatorirea credincioșilor privind viața creștină în lumina Sfințelor canoane*; în *A.B.*, XLIII (1993), nr. 10-12.

– *Învățarea dreptei credințe după canoanele Bisericii Ortodoxe*, în *B.O.R.*, XCVIII (1980), nr. 5-6.

– *Le Concile des Apôtres, prototype de tous les conciles, modèles de la synodalité orthodoxe*; în *LaLumière du Thabor (Revue Internationale de Théologie Orthodoxe)*, nr. 49-50, Paris, 2003.

– *Monahii, al III-lea element constitutiv al Bisericii*, în *B.O.R.*, CXXI (2003), nr. 7-12.

– *Obligațiile creștinilor privind viața lor creștină, în lumina Sfințelor canoane*, în *Îndrumător bisericesc*, Galați, 1988, nr. 4.

– *Perspective ale dialogului teologic între Bisericele Ortodoxe și Bisericele Orientale (necalcedoniene)*; în *Îndrumătorul Pastoral*, Ed. Arhiepiscopiei Bucureștilor, 1981.

– *Preocupări canonice ale ierarhilor Bisericii noastre în secolele XVII-XIX în lumina Prăvilioarelor*, în *B.O.R.*, CII (1984), nr. 3-4.

– *Rânduiești și norme privind administrarea Sfintei Euharistii*, în *G.B.*, XXXVIII (1979), nr. 7-8.

PROPOVĂDUIREA DREPTEI CREDINȚE ÎN LUMINA SFINTELOR CANOANE

– Rânduiele și norme canonice privind administrarea Mirungerii. Sfințirea Sfântului Mir pe teritoriul românesc, expresie elocventă a stării de autocefalie a Bisericii române de-a lungul secolelor; în *M.M.S.*, LVII (1981), nr. 1-3.

– Receptarea textelor rezultate din dialogurile teologice ecumeniste. Considerații ecleziologice, în *M.B.*, XXXIV (1984), nr. 11-12.

– „Regula de credință” și rugăciunea pentru unitatea creștină, în *Ort.*, LVI (2004), nr. 3-4.

– Relațiile ecumenice actuale dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică și bazele lor ecleziologice; în *G.B.*, XLII (1983), nr. 9-12.

– Rugăciunile Ierurgilor după *Evhologhiul ortodox*, în *Îndrumător bisericesc*, Râmnicu-Vâlcea, 1987, nr. 4.

– Teologia ortodoxă și teologiile confesionale în ecumenismul contemporan, în *Ort.*, XXXVIII (1986), nr. 3.

– Teologie și teologii. Teologia ortodoxă și noile curente teologice, în *Ort.*, XXXVIII (1986), nr. 4.

– Tradiția canonică ortodoxă privind săvârșirea Sfintei Liturghii; în *Ort.*, XXXIII (1981), nr. 1.

– Tradiția hristologică predanisită la Părinții Străromâni și Români; în *Mărturie Ortodoxă*. Revista Comunității Ortodoxe Române din Olanda (Haga), II (1983), nr. 4.

– „*Scythia Mynor*” (Dobrogea) și Biserica ei apostolică. Scaunul arhiepiscopal și mitropolitan al Tomisului (sec. IV-XIV), Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2006.

– Sensul receptării textelor rezultate din dialogurile teologice ecumenice; în *Ort.*, XXXVI (1984), nr. 3.

– Sfântul și Marele Sinod ecumenic. Considerații ecleziologice privind textele redactate de Comisia pregătitoare a celei de a III-a Conferințe Panortodoxe Presinodale, în *M.M.S.*, LXIV (1988), nr. 5.

– Taina Sfintei Mărturisiri în lumina dispozițiilor și normelor canonice ale Bisericii Ortodoxe, în *M.M.S.*, LIX (1983), nr. 4-6.

Floca, arhid. prof. dr. Ioan, *Canoanele sinodului de la Sardica*, în *S.T.*, XXIII (1971), nr. 9-10.

– *Drept Canonic Ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, II, Ed. Institut. Biblic, București, 1990.

Florenski, Pavel, *Stâlpul și Temelia Adevărului, încercare de teodicee ortodoxă în douăsprezece scrisori*, trad. de Emil Iordache, pr. Iulian Friptu și pr. Dimitrie Popescu, Ed. Polirom, Iași, 1999.

Florovski, G., Biserica, *Scriptura, Tradiția - trupul viu al lui Hristos-*, trad. de Florin Caragiu și Gabriel Mândrilă, Ed. Platytera, București, 2005.

Galeriu, pr. prof. dr. Constantin, Mântuitorul Iisus Hristos, Învățătorul nostru suprem, în *Ort.*, XXXV (1983), nr. 1.

Găină, pr. dr. Dumitru I., – *Sfinții Apostoli și Episcopii*, în *S.T.*, XIV (1962), nr. 9-10.

Gordon, pr. prof. dr. Vasile, *Cunoașterea temeinică a Sfintei Scripturi și folosirea ei în predică*, în *B.O.R.*, CIV (1986), nr. 5-6.

– Biserica și școala. Analize omiletice, catehetice și pastorale, Ed. Christiana, București, 2003.

– *Rolul catehetic-misionar al ierurgilor*, în *S.T.*, XXXVIII (1986), nr. 5.

– *Propovăduitorul și ascultătorii, factori esențiali ai predicii*, în *A.B.*, IX XLVIII (1998), nr. 10-12.

– *Propovăduirea cuvântului - dimensiune esențială a slujirii preoțești*, în *T.V.* - Iași, IX, LXXV (1999), nr. 1-6.

– *Repere importante ale predicii în Biserica noastră, de la început până în secolul al XX-lea. Studiu prin exemplificări*, în *B.O.R.*, CXIX (2001), nr. 1-6.

– *Pot laicii să predice în Biserică?* Studiu omiletic-canonice, în vol. „*Studia historica et theologica*”, București, 2003.

Goreanu, Dr. Veaceslav, *Norme și dispoziții canonice privind propovăduirea dreptei credințe în Biserica Ortodoxă*, în *Luminătorul*, 2007, nr. 1.

Grădincea, pr. dr. Ion, *Relațiile dintre Biserica ortodoxă și Bisericile Vechi Orientale din anul 1964 până în anul 2001 (T.D.)*, Ed. Sitech, Craiova, 2004.

Hau, Mihai, *Tainele de inițiere după catehezele mistagogice ale Sfântului Chiril al Ierusalimului*, în *Ort.*, XXXVIII (1986), nr. 4.

Ionită, Lect. univ. dr. pr. Nicolae, *Ecumenismul între crize și speranțe*, în *Omagiu Profesorului Nicolae V. Dură la 60 de ani*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2006, p. 442.

Iustin Patriarhul, *Ierarhia Bisericească în epoca apostolică*, Ed. Anastasia, București, 2002.

Ivan, pr. Conf. dr. Ilie I., *Omiletica Ortodoxă. Reper teoretice și practice*, Ed. Episcopiei Argeșului și Muscelului, Rm. Vâlcea, 1999.

– *Cine trebuie să predice în Biserică*, în *M.O.*, XXXVII (1985), nr. 7-8.

Yves, pr. Congar, *Jalons pour une théologie du laïc*, les Editions du Cerf, ediția a III-a, Paris, 1964.

Jacquier, E., *La doctrine des douze Apôtres et ses enseignements (thèse)*, Lyon et Paris, 1891.

Jungmann, Josef Andreas S.J., *The Good News Yesterday and Today*, New York: Sadlier, 1962.

Lanne, pr. Emmanuel, *Quelques questions posées à l'Église Orthodoxe concernant la „communicatio in sacris” dans l'Eucharistie*, în *Irénikon*, 1999, nr. 3-4.

– *Les Conciles Oecuméniques*, tome I, Cerf, Paris, 1994.

Lossky, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad., studiu introductiv și note de pr. Vasile Răducă, Ed. Anastasia, București, 1994.

Lupu, Stefan, *Ghid practic pentru elaborarea unei lucrări științifice în teologie*, Ed. Sapiientia, Iași, 2000.

Καρανικολας, Παντελεημονος Κ., *Κλεις των ιερων κανονων της ανατολικης ορθοδοξου εκκλησιας*, Ed. Αλ. & Ε. Παπαδημητριου, Αθηνα, 1970.

Maica Magdalena, *Sfaturi pentru o educație ortodoxă a copiilor de azi*, Ed. Deisis, Sibiu, 2006.

Marcu, pr. prof. Gr. T., *Cunoașterea aprofundată a Sfintei Scripturi, îndatorire de căpetenie a preotului zilelor noastre*, în *S.T.*, XLVII (1995), nr. 1-3.

Mărtincă, prof. univ. dr. pr. Isidor, *Apostolatul laicilor; laicii lumina lumii*, în *Omagiu Profesorului Nicolae V. Dură la 60 de ani*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2006, p. 1216-1219.

Meadows, A.J., *Knowledge and Communication*, Library Association Publishing, London, 1991.

Milaș, Nicodim, *Dreptul bisericesc oriental*, trad. de D. I. Cornilescu și Vasile S. Radu, București, 1915.

Mehedinți, Simion, *Apropierea de Iisus în Biserica noastră prin alegerea educatorilor*, Atelierele grafice Socec&Co. S.A., București, 1935.

Metallinos, pr. Gheorghe D., *Biserica, considerație istorico-teologico și sociologică*, Atena, 1980, p. 80, trad. de Pr. Dr Ioan V. Dură în *Ort.*, XXXIV (1982), nr. 4.

– *Christ as Word: Gospel and culture*, în vol. *The witness of St. Methodius, Orthodox Mission in the 9th Century*, reprinted from the *International Review of Mission*, vol. LXXIV, no. 294, Aprilie 1985.

– *Ortodoxie și Catolicitate*, trad. de Călin Popescu, Ed. Sophia, București, 2003.

Miron, Dan, *Relația dintre Biserică și Stat în lumina învățăturii Mântuitorului Hristos, a Sfinților Apostoli și a sfinților*, în vol. *Profesorul universitar Dr. Nicolae V. Dură la 60 de ani*, Constanța, 2006.

Mladin, arhim. prof. Nicolae, *Adevărata cale spre refacerea unității Bisericii lui Hristos*, în *Ort.*, XIV (1962), nr. 3.

Newsom Ludy van Slyke Turk, Doug, Dean Kruckerberg, *Canale și media de comunicare*, în *Totul despre relații publice*, Ed. Polirom, Iași, 2003.

Nicodim Munteanu, *Patriarhul Primele zile ale creștinismului*, vol. I, traducere după F.V. Farrar, *Ogorul Domnului*, vol. XV, Ed. Tipografiei Sfintei Monastiri Neamțu, 1938.

Nicolaescu, diac. prof. N., *Îndatoriri sociale după Noul Testament*, în *S.T.*, VI (1954), nr. 7-8.

Nikolaou, Theodor, *Teologie și cultură*, trad. de Ioan Vasile Leb, Ioana Velică, Adina Paraschiv, Vasile Cristescu, Ed. Limes, Cluj, 2001.

Nissiotis, N., *Comunicarea cultică și intercomuniunea*, trad. de pr. P. Sălăgeanu, în *M.B.*, XIV (1964), nr. 4-6.

Plămădeală, I.P.S. Mitropolit Antonie, *Vocație și misiune în vremea noastră*, Sibiu, 1984.

– *Biserica în mers*, vol. I-II, Ed. Tipografia Eparhială, Sibiu, 1999.

- Petrescu, pr. Nicolae**, *Catehetica*, Manual pentru Seminariile Teologice, București, 1978.
- Phidas, Vlassios I.**, *Droit canon – une perspective orthodoxe (Drept canonic – o perspectivă ortodoxă)*, Centre Orthodoxe du Patriarchat Oecumenique, Chambesy, Geneve, 1998.
- Popovici, C.**, *Drept canonic - curs manuscris*, București, 1896.
- Popa, drd. Ioan**, *Norme canonice privitoare la dreptul și datoria preotului de a predica*, în *G.B.*, XXXI (1972), nr. 3-4.
- Popescu, pr. prof. dr. Dumitru**, *Eclesiologia romano-catolică după documentele celui de al doilea Conciliu de la Vatican și ecourile ei în teologia contemporană* (Teză de doctorat), în *Ort.*, XXIV (1972), nr. 3.
- *Ortodoxie și Catolicism*, Ed. România Creștină, București, 1999.
 - *Relațiile dintre Biserica ortodoxă și Biserica romano-catolică*, în *S.T.*, XXXI (1979), nr. 5-10.
- Popescu, prof. dr. Emilian**, *Laicii (mirenii) în Biserica Ortodoxă Română. Schiță istorică*, în *T.V.*, XIV (LXXX) (2004), nr. 7-12.
- Popescu, Teodor. M.**, *Biserica Mărturisitoare*, Ed. Credința noastră, București, 1995.
- *Biserica și cultura*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996.
 - *Biserica Mărturisitoare*, Ed. Credința noastră, București, 1995, p. 198.
 - *Cler și popor în primele trei secole*, în *S.T.*, I (1949), nr. 9-10.
 - *Didascalii*, București, 1932.
 - *Poziția ortodoxă în ecumenism*, în *Ort.*, XV (1963), nr. 2.
 - *Primii didascali creștini*, în *S.T.*, III (1932), nr. 2.
- Popescu, pr. dr. Victor N.**, *Predica în cultul creștin*, Tipografia cărții bisericești, București, 1944.
- Popovici, arhim. Iustin**, *Biserica ortodoxă și Ecumenismul*, trad. de Adrian Tănăsescu, Mănăstirea Sfinții Arhangheli, Petru Vodă, Tipografia Docuprint, 2002.
- Preda, lect. dr. Constantin**, *Propovăduirea apostolică – structuri retorice în Faptele Apostolilor*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2005.
- Preda, lect. dr. Radu**, *Rolul catehetic al laicilor în Biserică*, în *A.B.*, XVII (2006), nr. 10-12.
- Rezuș, pr. prof. Petru**, *Principiile ortodoxe ale propovăduirii*, în *M.O.*, XXI (1969), nr. 1-2.
- Rus, pr. conf. dr. Constantin**, *Drept bisericesc*, partea I, Ed. Miradora, Arad, 2000.
- *Dezbinarea creștinătății și posibilitățile de reunire. O abordare canonică*. în *Teologia*, VIII (2004), nr. 3.
- Sărbu, pr. Prof. Corneliu**, *Sfânta Euharistie și unitatea creștină*, în *Ort.*, XIX (1967), nr. 1.
- Schmemann, Alexandru**, *Biserică, lume, misiune*, trad. de Maria Vințeler, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2006.
- *Pentru viața lumii Sacramentale și Ortodoxia*, trad. de pr. prof. dr. Aurel Jivi, E.I.B.M.B.O.R., București, 2001.
- Skuteris, prof. univ. dr. Constantin V.**, *Locul laicilor în Biserică (O abordare ortodoxă)*, în *Omagiu Profesorului Nicolae V. Dură la 60 de ani*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2006, p. 1239-1249.
- Sofron, Vlad**, *Decretul Conciliului al II-lea de la Vatican asupra apostolatului laicilor*, în *Ort.*, XIX (1967), nr. 4.
- Stan, pr. prof. dr. Liviu**, *Mirenii în Biserică. Studiu canonic-istoric* (T.D.), Sibiu, 1939.
- *Biserică și cult în dreptul internațional*, în *Ort.*, VII (1955), nr. 4.
 - *Despre "recepția" de către Biserică a hotărârilor Sinoadelor ecumenice*, în *S.T.*, XVII (1965), nr. 7-8.
 - *Despre sinodalitate*, în *S.T.*, XXI (1969), nr. 3-4.
 - *Elementul laic în Biserica Ortodoxă*, în *M.M.S.*, XXXVIII (1962), nr. 1-2.
 - *Iconomie și intercomuniune*, în *Ort.*, XXII (1970), nr. 1, p. 5-19;
 - *Instituțiile de asistență socială în Biserica veche*, în *Ort.*, IX (1957), nr. 1; 2.
 - *Legislația bisericească și valoarea ei canonică*, în *M.O.*, VI (1954), nr. 11-12.
 - *Ortodoxia în zările ecumenismului. Perspective ecumenice*, în *M.O.*, XXII (1970), nr. 7-8.
 - *Poziția laicilor în Biserica Ortodoxă*, în *S.T.*, XX (1968), nr. 3-4.
 - *Premise și perspective pentru unirea Bisericilor*, în *Ort.*, XV (1963), nr. 3-4.
 - *Probleme de ecleziologie*, în *S.T.*, VI (1954), nr. 5-6.
 - *Sucesiunea apostolică*, în *S.T.*, VII (1955), nr. 5-6.
- Stancovici, Branislav**, *Rugăciunile Sfintei Liturghii ca izvor al predicii*, în *A.B.*, V (1994), nr. 7-9.

- Stavron, Michel**, *L'autorité ecclésiastique dans le monde byzantin*, în *Contacts*, LV (2003), nr. 202.
- Stăniloae, pr. prof. dr. Dumitru**, *Teologie Dogmatică ortodoxă, vol. I-III*, ed. a III-a, Ed. Institut. Biblic., București, 2003.
- *Autoritatea Bisericii*, în *S.T.*, XVI (1964), nr. 3-4.
 - *Coordonatele ecumenismului din punct de vedere ortodox*, în *Ort.*, XIX (1967), nr. 4.
 - *Iconomia în Biserica ortodoxă*, în *Ort.*, XV (1963), nr. 2.
 - *Sinteză ecleziologică*, în *S.T.*, VII (1955), nr. 5-6.
 - *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, ed. a II-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 2004.
 - *Ființa Tainelor în cele trei confesiuni*, în *Ort.*, VIII (1956), nr. 1.
- Șaguna, Mitropolitul Andrei**, *Compendiu de Dreptul canonic al unei sântei, sobornicești și apostolești Biserici*, Sibiu, ed. a II-a, Sibiu, 1885.
- Șebu, pr. prof. dr. Sebastian**, *Metodica predării religiei*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2000.
- *Forma și conținutul predicii creștine în primele trei veacuri*, în *S.T.*, XIX (1967), nr. 3-4.
- Șesan, pr. dr. Milan**, *Pe drumul ecumenismului în secolul XX*, în *M.A.*, XVII (1972), nr. 9-10.
- Șesan, pr. dr. Valerian**, *Curs de drept bisericesc universal*, Cernăuți, 1937.
- Valdrini, prof. univ. dr. Patrick**, *Communautés religieuses et laïques en France contemporaine*, în *Omagiu Profesorului Nicolae V. Dură la 60 de ani*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2006, p. 1160- 1164.
- Velimirovici, Episcop Nicolae**, *Răspunsuri la întrebări ale lumii de astăzi*, trad. de Adrian Tănăsescu-Vlas, Ed. Sophia, București, 2002.
- *Preoția ierarhică sacramentală în epistolele apostolice*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1992.
 - *Preoția ierarhică sacramentală la sfârșitul epocii apostolice*, *Preoții (Presbiterii)*, în *Ort.*, XLIII (1991), nr. 2; în *Ort.*, XLII (1990), nr. 1.
- Vintilescu, pr. prof. Petre**, *Funcția catehetică a Sfintei Liturghii*, în *S.T.*, I (1949), nr. 1-2.
- Violante, Tommaso M.**, *I rapporti Roma-Constantinopoli nel primo millennio, appunti e documenti per delinearne la storia*, Centro Ecumenico „San Nicola” Bari, 2001.
- Voniga, pr. Dumitru**, *Omiletica sau studiul oratoriei bisericești*, Tipografia Nouă, Orăștie, 1907.
- Ware, Timoty**, *L'Église des sept conciles*, Imprimerie Saint-Augustin a Bruges, 1968.
- Yanaras, Christos**, *Abecedarul credinței*, trad. de Pr. Dr. C. Coman, Ed. Bizantină, București, 1996.
- Yannoulatos, arhiepiscop dr. Anastasios**, *Facing the world, Orthodox Christian Essays on Global Concerns*, St Vladimir's Seminary Press, USA, 2003.
- *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, trad. de drd. Gabriel Mândrilă și Pr. Prof. Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 2003.
- Zabolotskii, prof. N.**, *Sucesiunea apostolică și unele probleme ale ecleziologiei contemporane* (în limba rusă), în *J.M.P.*, 1973, nr. 9.
- Zielinsky, Vladimir**, *Dincolo de ecumenism*, trad. de Carmen Dobre, Ed. Anastasia, București, 1998.
- Zizioulas, Ioannis**, Mitropolit de Pergam, *Ființa eclezială*, trad. de Aurel Nae, Ed. Bizantină, București, 1996.
- *L'Église comme communion*, în *Service Orthodoxe de Presse*, nr. 181/1993.
- Zoltan, Zagoni-Albu**, *Ecumenism - retrospective și mărturie*, Ed. Stephanus, București, 2002.